

Islamilainen vallankumous Iranissa

Yhdysvallat oli tukenut jo 1950-luvulta alkaen Iranin shaahia Reza Pahlavia, joka pyrki modernisoimaan maataan. Taloussuhteet Yhdysvaltoihin olivat vilkkaat, ja kymmeniä tuhansia iranilaisia opiskeli amerikkalaisissa yliopistoissa. Amerikkalaiset kouluttivat myös Iranin asevoimia, joille maan öljytuloilla hankittiin runsaasti uutta aseistusta.

Vastarinta shaahin hallintoa vastaan voimistui 1970-luvun kuluessa. Siihen ottivat osaa sekä kansalaisvapauksia vaativa nuoriso että radikaalit shia-muslimit. Iranin salainen poliisi Savak kohteli hallituksen vastustajia erittäin ankarasti, jolloin vastarinta vain kasvoi. Syksyllä 1978 tyytymättömyys purkautui laajaksi lakkoliikkeeksi.

Tammikuussa 1979 shaahi joutui pakenemaan maasta. Hänen vastustajansa shia-muslimien hengellinen johtaja Ajatollah Khomeini puolestaan palasi pakomatkalta Pariisista ja nousi helmikuussa vallankumouksen johtoon. Maahan perustettiin pappisvalta, joka otti käyttöön islamilaisen lain.

Vallankumous tuli Yhdysvalloille yllätyksenä. Tiedustelupalvelu CIA oli luottanut iranilaisiin kollegoihin, jotka eivät tienneet kertoa mitään odotettavissa olevista levottomuuksista. Edes kriisin kärjistyessä laajoiksi lakoiksi ja mielenosoituksiksi amerikkalaiset eivät heti havainneet tilanteen vakavuutta.

Tapahtumien kulku johti lopulta siihen, että opiskelijat valtasivat marraskuussa 1979 Yhdysvaltojen suurlähetystön ja ottivat sen 66 hengen virkailijakunnan panttivangeiksi. Seuraavana keväänä tehty yritys heidän vapauttamisekseen helikopterihyökkäyksellä epäonnistui.

Kaikkiaan 14 kuukautta kestänyt suurlähetystön miehitys ja panttivankien pito oli Yhdysvalloille erittäin nöyryyttävä kokemus. Se myötävaikutti presidentti Carterin vaalitappioon ja Reaganin nousuun presidentiksi. Ehkä merkittävintä oli se, kuinka voimakkaasti Iranin vallankumous muutti amerikkalaisten käsityksiä tilanteesta Lähi-idän alueella ja yhdessä Neuvostoliiton Afganistanin miehityksen kanssa muodosti selvän öljynsaantia koskevan uhkakuvan. Siiten edelleen seurasi päätös ryhtyä vahvistamaan Yhdysvaltojen asevoimia Persianlahdella.

Iranin vallankumouksen aikaansaama kriisi yhdessä yleistilanteen kiristymisen kanssa laukaisi kesällä 1979 toisen öljykriisin, jolloin OPEC-maat nostivat neljänneksellä raakaöljyn hintaa. Neuvostoliiton se hälytti huolestumaan eteläisten rajojensa turvallisuudesta ja pakotti suojautumaan islamilaisia liikkeitä vastaan, mikä puolsi osaltaan päätöstä ryhtyä Afganistanin miehitykseen joulukuussa 1979. Iranin pappishallinnon ja Yhdysvaltojen välinen syvä vastakohtaisuus vaikutti lähivuosina tuntuvasti koko Lähi-idän tilannekehitykseen.

Lähteinä mm: Jeremy Isaacs - Taylor Downing, Cold War (1998), s. 320 - 324 ja Mehran Kamrava, The Modern Middle East (2005), s. 138 - 183.